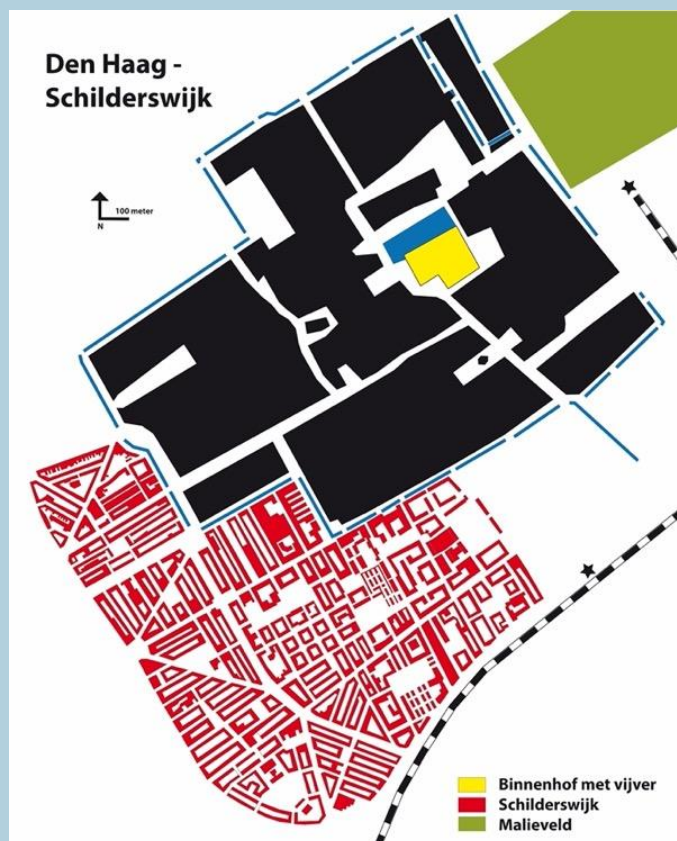

De Schilderswijk in Den Haag

Je staat er nauwelijks bij stil dat de Schilderswijk en de binnenstad van Den Haag bijna net zo groot zijn. Het zijn meestal de verschillen tussen het dagelijkse leven in de volkswijk en de opinies uit het Binnenhof en de media die deze ruimtelijke vergelijking uit balans brengen.

Zicht vanuit de Schilderswijk op het centrum van Den Haag.

Het slechte nieuws uit de Schilderswijk gaat meestal over armoede, criminaliteit en allochtonen die de sfeer voor autochtonen zouden verpesten. Maar als je er op een mooie dag rondloopt merk je hier niet zo veel van. De Schilderswijk is een multiculturele volkswijk, zoals er vele zijn in de wereld, met een sociaal hart en een ziel die aan een oude volksbuurt doen denken. Wat is die volksbuurtziel dan?

Ziel

In de oude volksbuurten bestond een nauwe relatie tussen slechte woonomstandigheden en lage inkomens.

Hoewel de woonomstandigheden in de Schilderswijk behoorlijk verbeterden en de bevolkingssamenstelling veranderde, doet het een en ander toch nog aan een volksbuurt denken, zoals:

- Het gemiddelde inkomen is in 2022 in de Schilderswijk (€17.000) beduidend lager dan in de rest van de stad (€29.000).
- De bevolkingsdichtheid (inwoners per hectare) is er hoger dan in de rest van de stad. Er leven hier veel mensen dicht op elkaar, die qua leeftijdsopbouw overigens niet verschillen van een gewone woonbuurt. De Schilderswijk is dus geen yuppenwijk, studentenwijk of seniorenwijk.
- Het onderwijsniveau ligt in de Schilderswijk gemiddeld lager dan in de hele stad. Bijna 55% heeft hier alleen lager onderwijs genoten, terwijl dat in de stad 30% is.
- De Schilderswijk telt een bovengemiddeld aantal kleine bedrijven en instellingen. Dat duidt op minder vaste arbeid en meer dagloners of zzp-ers. Het is hoe dan ook geen klassieke arbeiderswijk.

Op basis van deze statistische gegevens kun je stellen dat de Schilderswijk een hedendaagse volkswijk is, maar daarvoor is meer nodig, namelijk de typische saamhorigheid die volkswijken eigen is.

Saamhorigheid

De saamhorigheid in volkswijken heeft vele kanten: een sterk gemeenschapsgevoel, een 'ons kent ons'-mentaliteit, onderlinge verbondenheid, burenhulp, collectieve trots – te veel om op te noemen

Op een of andere manier voel je je als toevallige bezoeker een buitenstaander in een hechte gemeenschap. Je wordt niet weggejaagd maar ook niet gelijk met open armen ontvangen. De sociale controle is in een volkswijk groot.

De straat voelt aan als een collectieve huiskamer. Bewoners zitten er in hun stoelen en drinken wat. Ze nemen geen blad voor de mond. Kinderen spelen op straat, er worden matten geklopt en stoepen geveegd, uit het raam gehangen, door spionnetjes gekeken en er hangt een touwtje door de brievenbus. Veel hiervan blijkt bij nader inzien vooral een nostalgisch verlangen te zijn, het bestaat niet meer of heeft andere vormen aangenomen.

1979 Rijswijksestraat (Foto: Dienst Stedelijke Ontwikkeling) en Van Ostadewoningen 2023.

Zo fantaseren we dat in de Schilderswijk iedereen bij elkaar over de vloer kwam, maar dat blijkt in werkelijkheid niet het geval te zijn geweest. De een was wel welkom in huis, de ander niet. Saamhorigheid beperkte zich veelal tot de eigen straat of tot enkele straten. De volksbuurt van een of meer straten bleek niet hetzelfde te zijn als de volkswijk, hoe graag buitenstaanders dat ook zo zien. De veronderstelde teloorgang van de saamhorigheid vormde in 1982 aanleiding voor de oprichting van een Volksbuurtmuseum. Het plaatste een uitkijktoren voor het gebouw en opende in 1993 zijn deuren. Door middel van exposities en publicaties probeerde men de geest van de oude volksbuurt op te roepen, die inmiddels danig was verkleurd. De gemeente ging hier niet in mee en stopte de subsidie na vier jaar. In het pand zit nu een multicultureel theater.

Multicultureel theater.

Moskee.

Dat roept de vraag op waar de saamhorigheid heden ten dage uit bestaat. Door de ingrijpende stadsvernieuwing vanaf 1973 is de straat als collectieve huiskamer minder in beeld. Andere openbare en collectieve ruimtes echter des te meer, zoals: pleinen en parkjes met speelplaatsen dichtbij scholen, verschillende buurthuizen, een grote sporthal, een multicultureel theater, de Haagse markt, eethuizen, tempels, moskeeën en niet te vergeten de talloze winkels.

2023 spelen in het Vermeerpark dichtbij scholen.

Bouwen & verhuizen

In de aanloop naar de multiculturele volkswijk zijn er zowel in als buiten de Schilderswijk vele woningen gebouwd. Dat leidde tot interne én externe verhuizingen. Iedereen streeft uiteindelijk naar een betere woning, zeker in een volksbuurt.

Dat gaat terug op de aanleg van de spoorwegen en het station Hollands Spoor omstreeks 1845. Bij de fabrieken in de huidige Stationsbuurt kwamen arbeiderswoningen te staan en in sommige straten ook deftige herenhuizen.

Die herenhuizen stonden ook aan het Oranjeplein, waarvoor de gemeente zelf een plan ontwikkelde. De Stationsbuurt was toentertijd een gemengde buurt.

Gerestaureerde herenhuizen aan het Oranjeplein.

Vanaf 1876 breidde de bebouwing zich in westelijke richting uit, waar de Schilderswijk begint. De zogenaamde revolutiebouw versnelde dat proces, waaraan de gemeente nauwelijks aan te pas kwam. Binnen de bouwblokken ontstonden hofjes met schamele optrekjes. Ongeveer in dezelfde periode bouwden verschillende charitatieve instellingen hofjes voor arme bewoners en alleenstaande vrouwen, die er nu nog steeds staan. De bemiddelde bewoners uit de Stationsbuurt waren inmiddels al vertrokken naar betere wijken. Pas in 1892 werd het bouwen van hofjes door de gemeente verboden, maar toen stond een flink deel van de Schilderswijk er al.

Gehandhaafde revolutiebouw in de Herderslaan.

1954 Falckstraat met onbewoonbaar verklaarde woning aan de rechterzijde (Foto: Dienst Stedelijke Ontwikkeling).

Na de Woningwet van 1901 bouwden woningbouwcorporaties goede woningen in het westen van de Schilderswijk. Zij die de huur konden betalen verhuisden hier naartoe.

Desondanks zorgde de eenzijdige bevolkingssamenstelling van laag betaalde of op uitkeringen aangewezen bewoners ertoe dat ruim voor de Tweede Wereldoorlog de verpaupering van de Schilderswijk al inzette. Wie zich een beter huis elders in de stad kon veroorloven, verliet de wijk. In de jaren dertig ontstond er zelfs leegstand.

Door de woningnood na de oorlog raakte de Schilderswijk weer dichtbevolkt. Met het opsplitsen van de grotere woonhuizen en het verder volbouwen van de al bestaande hofjes op de binnenterreinen, konden al deze mensen opgevangen worden.

Tussen 1950 en 1960 groeide de welvaart en verdween de werkloosheid als sneeuw voor de zon. De naoorlogse wijken met veel sociale woningbouw groeiden onstuimig. Voor menig bewoner van de Schilderswijk was dat aanleiding om de volkswijk te verlaten.

Toen vervolgens in 1962 de bouw van de groeikern Zoetermeer startte, achtte de gemeente de tijd rijp om de Schilderswijk eindelijk eens te gaan saneren.

Sanering

Al in 1954 verklaarde de gemeente de Schilderswijk tot saneringsgebied, een woord dat naar gezondheid (sanitas) verwijst, maar in wezen sloop betekende. Het duurde echter nog even voordat er tot actie werd overgegaan.

Niet alleen moest de gemeente wachten op de bouw van Zoetermeer, zij had ook te maken met veel particuliere woningen in de Schilderswijk waarover ze niets te zeggen had. Dat waren er maar liefst 15.000 in 1963, tegenover slechts 1.000 sociale huurwoningen. 60% van alle woningen bestond volgens de gemeente uit krotten.

Tot een totale afbraak is het echter nooit gekomen.

Het eerste nieuwbouwplan startte pas in 1973 rondom het Oranjeplein.

Toen de gemeente in 1968 met het plan 'Van Grijs naar Groen' kwam, dat uitging van grootschalige sloop en veel te hoge huren, kreeg het te maken met het buurtprotest 'Betaalbare Huren', dat een enorme vlucht nam. Toen er in 1971 een nieuwe wethouder kwam, maakte hij het uitgangspunt 'Bouwen-voor-de-buurt' tot het zijne. Dat was het begin van een zeer ingrijpende stadsvernieuwing die meer dan 30 jaar zou duren. Het merendeel van de woningen ging tegen de vlakte en het aandeel sociale woningen steeg uiteindelijk van ongeveer 6% naar 67%.

1968 plan Van Grijs naar Groen.

1979 Jacob van Campenplein (Foto: Dienst Stedelijke Ontwikkeling).

Eerste nieuwbouwplannen dichtbij het Oranjeplein.

En nu?

Ondanks het afblazen van het plan 'Van Grijs naar Groen' kleurde de Schilderswijk uiteindelijk toch een stuk groener. Dat had te maken met de tweede structuurschets die de gemeente samen met de bewoners in 1979 maakte. Hierin vormden parkjes met speelvoorzieningen en scholen het hart van de buurt. De lange rechte straten met revolutiebouw maakten plaats voor sociale woningen aan korte straten en parkjes. Vrijwel alle smalle straten van nog geen 10 meter breed verdwenen. Enkele kenmerkende hofjes bleven gespaard. De omvangrijke stadsvernieuwing zorgde voor grote veranderingen. Er vonden verschillende volksverhuizingen plaats. Vele autochtone bedrijven, cafés en winkels verdwenen, maar de nieuwe bewoners uit verschillende culturen startten nieuwe bedrijven, koffiehuisen en winkels. Het zijn niet alleen moslims, maar ook christenen en hindoes die de Schilderwijk kleuren.

De Haagse markt.

En die treffen elkaar allemaal op de Haagse markt.

De Schilderswijk is nog steeds een volkswijk, maar dan een multiculturele volkswijk, met een gemiddeld armere en lager opgeleide bevolking dan in de rest van Den Haag, in woningen met een lage WOZ-waarde, met wat meer eenzaamheidsgevoelens bij volwassenen en met een vergelijkbare criminaliteitsniveau als de binnenstad en sommige naoorlogse wijken. Daar staat een hoog aandeel van praktisch geschoolde mensen tegenover. Volgens de gemeente is de Schilderswijk behoorlijk rechtvaardig en inclusief. Waarom incidenten keer op keer opgeblazen worden, lijkt meer te maken te hebben met de nabijheid van het Binnenhof, waar politici zetelen die weinig ophebben met inclusiviteit.

Bronnen:

Maaïke van Charante: Het verdriet van de Schilderswijk, over de teloorgang van een Haagse volkswijk 1960-1980 (2022).

John Duivesteijn: Kijk op de Schilderswijk, geschiedenis van een arbeiderswijk (1984).

Alida Dolleman: De Schilderswijk in Beweging (1988).

Gemeente Den Haag: Omgevingsvisie Den Haag 2050, staat van de leefomgeving (2022).

Diederick Klein Kranenburg: Samen voor ons eigen, de geschiedenis van een Nederlandse volksbuurt: de Haagse Schilderswijk 1920/1985 (2013).

Manoe Ruhé: Het Stedelijk Geheugen van Transvaal en Schilderswijk (2011).

Quadrat: Schilderswijk Den Haag, analyse van de fysieke structuur (2008). 2023-2024.